

70 років ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ДИРЕКТОРА НБС ім. М. М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ чл.-кор. НАН УКРАЇНИ Т. М. ЧЕРЕВЧЕНКО

11 січня виповнилось 70 років від дня народження відомого вченого-біолога, доктора біологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України, Заслуженого діяча науки і техніки України, директора Національного ботанічного саду ім. М.М.Гришка НАН України Тетяни Михайлівни Черевченко.

Теплі вітання Тетяні Михайлівні надіслали з цього приводу Президент НАН України Б.Є.Патон, директори багатьох наукових та освітніх установ України і зарубіжжя.

45 років відданої праці присвятила Тетяна Михайлівна ботанічній науці і нашому ботанічному саду, тому вдячні співробітники саду, колеги, учні хочуть ще раз згадати основні віхи творчого життя Тетяни Михайлівни і привітати її з ювілеєм.

Народилась Тетяна Михайлівна 11 січня 1929 р. в селі Почапінці Лисянського району Черкаської області в сім'ї службовців. Після закінчення школи Тетяна Михайлівна вступила до Шевченківського технікуму рибництва на Черкащині. В 1949 р. по його закінченні Тетяна Михайлівна була зарахована на перший курс біолого-ґрунтознавчого факультету Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, який закінчила в 1954 р.

Після цього Тетяна Михайлівна протягом 10 років працювала старшим квітником дендропарку "Олександрія" в м. Біла Церква.

З 1965 р. життя і робота Тетяни Михайлівни тісно пов'язані з Національним ботанічним садом, де вона пройшла шлях від молодшого наукового співробітника до директора.

В особовій справі Тетяни Михайлівни є такий наказ за № 302 від 25 грудня 1969 р.:

"Молодший науковий співробітник Т.М.Черевченко 23 грудня 1969 року успішно захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата біологічних наук. В процесі виконання цієї роботи Тетяна Михайлівна виявила великі хист та енергію, викликаючи загальне схвалення і пошану. Успішний захист Тетяною Михайлівною Черевченко дисертації є логічним завершенням виконаної нею роботи, є визнанням її як вченого і першим значним науковим успіхом на захоплюючому шляху наукових пошуків. Вітаю Тетяну Михайлівну з успішним захистом дисертації, бажаю ще багато нових творчих успіхів і щастя.

*26 грудня 1969 року, чл.-кор. АН України
А. М. Гродзінський".*

Після щоденної наполегливої і нелегкої праці прийшли успіхи. У 1974 р. Тетяна Михайлівна Черевченко очолила відділ тропічних і субтропічних рослин, у 1975 р. була призначена заступником директора з наукової роботи, у 1985 р. захистила докторську дисертацію, а у 1988 р. стала директором Центрального республіканського ботанічного саду. Очоливши ботанічний сад, Тетяна Михайлівна в скрутні часи зберегла цю українську Центральну перлину. Успішно вирішуючи складні економічні проблеми, Тетяна Михайлівна сприяє подальшому розвитку ботанічного саду як наукової, природоохоронної та просвітницької установи.

Завдяки її ентузіазмові і за безпосередньої участі була створена, зберігається і щороку поповнюється найкраща в Україні та одна з найкращих у Європі колекція тропічних і субтропічних рослин, у якій сьогодні налічується 2900 таксонів. Створювалась колекція протягом майже 30 років.

У передмові до своєї книги, присвяченої орхідеям Бразилії, австралійський вчений Мак Квін пише, що для вченого-орхідолога найбільшим щастям є відвідати країну, флора якої багата на орхідеї. Завдяки ініціативі та наполегливій праці таке щастя повною мірою випало на долю професора Т.М.Черевченко.

Для комплектування колекції, а також для вивчення біології тропічних і субтропічних рослин в природних умовах Тетяна Михайлівна Черевченко брала участь у 4 експедиціях на науково-дослідному судні «Академік Вернадський» (15-й рейс – 1977 р., 19-й рейс – 1979 р., 24-й рейс – 1981 р. та 34-й рейс – 1986 р.) до місць природного зростання та Центрив видової та родової різноманітності – в країни Південно-Східної Азії (Таїланд, Сінгапур, Індонезія), Африки (Гвінея, Мадагаскар, Південної Америки (Бразилія).

Важливим етапом становлення колекції тропічних орхідних, збагачення її новими видами і родами була участь Тетяни Михайлівни в експедиції на Кубу в 1988 р.

Особливе місце в колекції посідають види родини Orchidaceae, що були зібрані в місцях їх природного зростання в чотирьох експедиціях до В'єтнаму у 1989–1994 рр.

Створення колекцій тропічних і субтропічних рослин в умовах оранжерей помірного клімату можна розглядати як одну з форм охорони тропічної флори та збереження її генетичної різноманітності. Особливу увагу Тетяна Михайлівна приділяла колекції тропічних представників родини Orchidaceae, які через широкомасштабне руйнування природних місцезростань потребують застосування першочергових заходів щодо їх збереження. Серед них за кількістю видів перше місце займає колекція тропічних і субтропічних видів родини Orchidaceae, яка налічує близько 350 природних видів та різновидностей і понад 200 садових форм та сортів, що належать до 150 родів.

У колекції зібрано ряд вузьколокальних ендемічних видів родини Orchidaceae, які в межах природного ареалу знаходяться на межі зникнення. Це, перш за все, представники надзвичайно багатой високоендемічної флори Мадагаскару, Маскаренських островів, Південної Америки. Поряд з ендемічними в колекції представлені види, що мають пантропічний ареал. Наявність особин таких видів з різних частин їх ареалів значно розширює можливості вивчення популяційної мінливості та збереження *ex situ*.

Протягом тривалого часу формування колекції основні завдання та напрямки досліджень трансформувались. Якщо в перші роки головними об'єктами дослідження були високодекоративні види орхідей, які вивчались з метою поповнення асортименту культур промислового квітництва, то останні роки головною метою є поповнення та утримання колекції живих тропічних і субтропічних орхідей, що можна розглядати як одну з форм охорони тропічної флори та збереження її генетичної різноманітності.

Впродовж останніх років велика увага приділялась зібранню орхідних В'єтнаму з метою їх вивчення і збереження. Така вибірковість підходу до формування колекції та визначення об'єктів вивчення, їх розмноження та охорони зумовлена тим, що саме тут знаходиться один із світових Центрив походження квіткових рослин, а також один із Центрив збереження давніх форм. Разом з тим процес вивчення орхідних цього регіону,

як і флори В'єтнаму в цілому, в наш час не встигає за швидким знищенням природних місцезростань. Численні види високоендемічної флори зникають, не залишаючи сліду в наукових літописах. У зв'язку з цим вивчення в'єтнамських видів, їх розмноження та охорона є надзвичайно важливими з точки зору збереження генетичної різноманітності рослинного світу. Вивчення орхідних В'єтнаму становить значний інтерес з точки зору питань еволюції та філогенії родини Orchidaceae.

Наявність великої колекції живих тропічних і субтропічних рослин дозволяє вивчати багато аспектів їх життєдіяльності – від будови та закономірностей розвитку вегетативної та генеративної сфер до тонких біохімічних і фізіологічних процесів, які визначають адаптаційну здатність рослин в умовах інтродукції. У наш час збереження такої колекції потребує не менших зусиль, ніж свого часу її започаткування та створення.

Т.М.Черевченко – провідний в СНД та Європі вчений у галузі нового розділу експериментальної ботаніки – орхідології, визначний спеціаліст у вивченні біології орхідних. За тривалий період роботи з тропічними та субтропічними рослинами Т.М.Черевченко сформулювала теоретичні основи їх культивування в умовах закритого ґрунту.

Глибоке і всебічне вивчення морфологічної структури пагонів, біології індивідуального розвитку, еколого-фізіологічних особливостей рослин дало змогу під безпосереднім керівництвом Т.М.Черевченко вперше в Україні розробити метод насінневого та клонального мікророзмноження тропічних і субтропічних рослин різних систематичних груп в культурі *in vitro*. Використання цього методу в подальшому дало можливість отримати десятки тисяч одиниць посадкового матеріалу, опрацювати і впровадити технологію їх культивування в промислове квітникарство.

Пріоритетними є дослідження Т.М.Черевченко впливу умов космічного польоту на анатомо-морфологічні та фізіолого-біохімічні особливості Orchidaceae. Саме Тетяні Михайлівні належить ідея використання епіфітних орхідей як модельного об'єкта для вивчення впливу мікрогравітації. Вперше в сві-

товій науці визначені особливості росту та розвитку вищих рослин в умовах тривалої динамічної невагомості, експериментально підтверджено припущення про ослаблену геотропічну реакцію епіфітних орхідей, доведена можливість їх успішного використання для фітодизайну космічних літальних апаратів.

Залучення групи фахівців Національного ботанічного саду ім. М.М.Гришка до спільного українсько-американського експерименту з вивчення впливу невагомості на ріст рослин є визнанням високого наукового авторитету як Тетяни Михайлівни Черевченко, так і очолюваної нею установи.

У науковому доробку Тетяни Михайлівни понад 200 праць, відомих широкому колу дослідників (серед них 7 монографій). Т.М.Черевченко є редактор 6 книг з декоративного квітникарства та фітодизайну.

Монографія Т.М.Черевченко "Орхідеи в культуре" – багатопланове дослідження тропічних і субтропічних представників родини Orchidaceae в умовах оранжерейної культури. Незважаючи на те, що орхідні за своїми біоморфологічними особливостями (епіфітизм, редукція жіночого гаметофіта та зародка, здатність продукувати величезну кількість насіння) значно відрізняються від рослин інших систематичних груп, вони рідко стають об'єктом досліджень вітчизняних ботаніків. Водночас багато видів цієї родини перспективні для культивування як цінні декоративні рослини закритого ґрунту.

У багатьох наукових працях Т.М.Черевченко приділяє велику увагу розробці принципів озеленення інтер'єрів різного функціонального призначення. Завдяки зусиллям Тетяни Михайлівни асортимент рослин, що використовуються для озеленення, був значно поповнений за рахунок надзвичайно декоративних, стійких до несприятливих зовнішніх факторів середовища видів тропічної флори, які до цього рідко зустрічались навіть у колекціях ботанічних садів.

За цикл праць з вивчення біологічних особливостей тропічних орхідей і розробку методів їх дослідження, розмноження та культивування Тетяна Михайлівна в 1982 р. отримала премію ім. В.Я.Юр'єва, а в 1994 р.

за монографію “Тропические и субтропические орхидеи” – премію ім. М.Г.Холодного. У цьому ж 1994 р. їй було присвоєно звання Заслуженого діяча науки і техніки України. У 1992 р. Тетяна Михайлівна отримала вчене звання професора, а в 1995 р. була обрана членом-кореспондентом НАН України.

За успіхи в розвитку біологічної науки Т.М.Черевченко неодноразово отримувала державні нагороди: в 1970 р. – медаль “За доблестный труд”, в 1979 р. – медаль “За трудовое отличие”, в 1986 р. – орден “Знак почета”. У 1998 р. Т.М.Черевченко була нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня.

Ім'я члена-кореспондента Центральної академії наук України, професора Тетяни Михайлівни Черевченко сьогодні є візитна картка нашого ботанічного саду.

Багато сил віддає Тетяна Михайлівна організаційно-виховній діяльності. Т.М.Черевченко створила власну школу, виховала багато висококваліфікованих спеціалістів у різних галузях біологічної науки – систематиці, морфології, анатомії, фізіології рослин, агрохімії, біології розвитку та фітодизайні. Всі, хто пройшов школу аспірантури у Тетяни Михайлівни, виконував під її керівництвом кандидатську дисертацію, консультувався при підготовці докторської, знають, що керівництво Тетяни Михайлівни – це не дріб'язкова щоденна опіка, а вміння зосередити увагу та зусилля учня на основних питаннях, що потребують вирішення, стимулювати розвиток творчого мислення. Це всіляке сприяння при розв'язанні як наукових, так і суто практичних питань. Виконання Тетяною Михайлівною протягом тривалого часу обов'язків Голови спеціалізованої ради з захисту дисертацій теж значною мірою сприяє зростанню числа висококваліфікованих наукових ботанічних кадрів в Україні.

Т.М.Черевченко – голова Ради ботанічних садів України, член Ради Центрального космічного агентства України, член Європейського та Американського товариств орхідеєводів, відповідальний редактор міжвідомчих збірників “Інтродукція і акліматизація рослин” та “Експериментальна ботаніка та екологія”, єдина жінка, яка очолює науково-дослідну установу НАН України.

Втілення в життя власних задумів Тетяна Михайлівна органічно поєднує з продовженням робіт, реалізацією багатьох ідей і проектів своїх попередників – директорів М.М.Гришка та А.М.Гродзінського, завідувача відділом тропічних і субтропічних рослин С.М.Приходько. Це не лише данина пам'яті людей, з якими Тетяна Михайлівна була близько знайома. Діяльність Тетяни Михайлівни – яскравий приклад наступності в житті, в науці, який вчить нас шанувати і пам'ятати своїх вчителів, батьків, не забувати, що вони залишили нам у спадок, і не переставати замислюватись над тим, що ми залишимо своїм нащадкам.

Тетяна Михайлівна Черевченко – мудра, мужня і смілива жінка, яка свідомо прийняла і гідно несе в наш скрутний час свою ношу – обов'язки директора Національного ботанічного саду ім. М.М.Гришка, в якому ми маємо честь працювати.

Вік людини визначається не кількістю прожитих років, а її фізичним і духовним здоров'ям, міццю і незламністю духу.

Шановна Тетяно Михайлівно! Співробітники саду, Ваші колеги, численні учні, здобувачі і аспіранти ще раз вітають Вас з ювілеєм. Зичимо Вам активного довголіття, звершення нових починань та задумів, здібних і вдячних учнів та послідовників, дорогий Директоре, Наставнику, Вчителю і Пораднику.

Надійшла 15.07.99